

LA LLUITA PER LA LLIBERTAT I LA JUSTÍCIA A TRAVÉS DEL CINEMA

EDUARD-JOSEP CHIFRÉ I PETIT

DEPARTAMENT D'AGRICULTURA, RAMADERIA I PESCA, BARCELONA.

Paraules clau: *lluita, llibertat, justícia, cinema, pel·lícula, film, documental, eina didàctica, nazisme, fam, Darwin, llibertat d'ensenyament, esclaus, Companys, Generalitat, Gandhi, no violència, Apartheid, Mandela, Hollywood, llibertat d'expressió, Rangun, Allende*

The fight for freedom and justice through the cinema

Summary: *Several films have based their plots in themes related to the fight for freedom and justice. In this piece of work I would like to comment some of the films based on these topics, emphasizing the didactic chances to be taught in academic activities. The films I have chosen are the following: The great dictator (1940), The grapes of the wrath (1940), Inherit the Wind (1960), Spartacus (1960), Companys, judgement in Catalonia (1979), Gandhi, (1983), Guilty by suspicion (1991), Beyond Rangoon, (1995), Salvador Allende (2004) and Goodbye Bafana (2007). Such films offer us an excellent didactic support to be used, always obeying the current legislation, to show the fight for freedom and justice that human beings had carried out through the centuries to live in a better world.*

Key words: *fight, freedom, justice, cinema, film, movie (US), documentary, didactic instrument, Nazism, famine, Darwin, freedom to teach, slaves, Companys, Generalitat, Gandhi, non-violence, Apartheid, Mandela, freedom of speech, Rangun, Allende*

Introducció

L'argument de moltes pel·lícules s'ha basat en temàtiques relacionades amb la lluita per la llibertat i la justícia. En aquest treball comentaré alguns dels films que s'han fet sobre aquestes qüestions posant èmfasi en les possibilitats que ens ofereixen, com a recurs didàctic, per tractar aquests temes en una aula d'ensenyament i sempre complint amb la legislació vigent.

De cadascuna de les pel·lícules comentades en aquest article n'indicaré diversos temes d'interès que se'n deriven per ser treballats en el món de l'ensenyament. Ben segur que n'hi ha d'altres, però calia seleccionar-ne alguns ja que, per qüestions d'espai, en aquest assaig no tots hi podien tenir cabuda.

El gran dictador (The great dictator)

Pel·lícula dirigida per Charles Chaplin l'any 1940, protagonitzada per ell mateix i Paulette Goddard.

El film narra les vicissituds d'un barber jueu quan torna al seu país fictici, Tomània (Alemanya), després d'haver lluitat a la Primera Guerra Mundial i com ha de fer front a un moviment nazi en plena efervescència.

Temàtiques relacionades amb la pel·lícula:

- El nazisme i el feixisme, els orígens, els seus perills i les seves conseqüències.
- La situació a Europa en el període comprès entre el final de la Gran Guerra i el començament de la Segona Guerra Mundial.
- El nazisme i l'holocaust.
- El racisme i la intolerància.
- El militarisme i les seves repercussions.
- Els totalitarismes en general.
- Context polític del film (es produeix quan la Segona Guerra Mundial ja ha començat).
- El discurs final de Chaplin en la pel·lícula en el qual qualifica els soldats de carn de canó.
- La filmografia de Charles Chaplin.

El raïm de la ira (The grapes of wrath)

Cinta dirigida per John Ford el 1940 amb Henry Fonda, Jane Darwell i John Carradine de protagonistes.

La pel·lícula narra les injustícies socials i la crisi del camp en la zona centre dels Estats Units durant la depressió econòmica del segle passat en aquell país. En el film John Ford posa de manifest el millor i el pitjor dels éssers humans davant d'una situació de penúria econòmica.

Temàtiques relacionades amb la pel·lícula:

- La gran depressió econòmica del segle xx als EUA.
- Les injustícies socials.
- La crisi econòmica en el camp, la pèrdua de terres dels camperols més pobres.
- La fam i la misèria arran del crac de 1929.
- Les migracions a la recerca de feina, l'explotació dels pobres per part dels rics.
- L'actuació dels bancs en temps de crisi econòmica.
- La filmografia de John Ford.

L'herència del vent (Inherit the wind)

Film realitzat per Stanley Kramer el 1960 amb Spencer Tracy, Frederic March, Gene Kelly, Dick York, Donna Anderson i Claude Akins en els seus papers principals.

La cinta narra el cas d'un professor (Dick York a la pel·lícula) d'un poble dels EUA, el qual és empresonat i jutjat per ensenyar la teoria de l'evolució de Darwin als seus alumnes. En el judici Spencer Tracy interpreta l'advocat defensor; Frederic March, el fiscal; Gene Kelly, un periodista que fa el seguiment del judici pel diari on treballa, i Claude Akins, un sacerdot que duu a terme atacs furibunds contra el professor empresonat.

Temàtiques relacionades amb la pel·lícula:

- La llibertat a l'ensenyament.
- La teoria de l'evolució de Darwin, el seu viatge amb el *Beagle* i el que van significar les illes Galápagos per als seus estudis sobre l'evolució.
- Darwin, el seu temps i el llibre *L'origen de les espècies* (1859).
- Personatges relacionats amb Darwin (el capità del *Beagle* Robert FitzRoy, el bisbe Samuel Wilberforce, Thomas Henry Huxley).
- El debat sobre la teoria de l'evolució celebrat a la Universitat d'Oxford (1860).
- L'Església i la teoria de l'evolució de Darwin ahir i avui.
- Els prejudicis i els avenços científics.
- La llibertat de pensament al llarg de la història, la por al coneixement.
- La religió i el fanatisme a través dels segles.
- La teoria de l'evolució a l'actualitat.
- La filmografia de Stanley Kramer.

Espartac (Spartacus)

Pel·lícula dirigida per Stanley Kubrick (1960) amb un excel·lent repartiment d'actors i actrius entre els quals tenim: Kirk Douglas, Laurence Olivier, Jean Simmons, Peter Ustinov, Tony Curtis i Charles Laughton.

El guió és de Dalton Trumbo, un dels guionistes que havien sofert les represàlies de la caça de bruixes del senador McCarthy, a Hollywood.

La cinta narra la revolta d'esclaus contra Roma encapçalada pel gladiador traci Espartac (Kirk Douglas en el film).

Temàtiques relacionades amb la pel·lícula:

- La importància econòmica de l'esclavitud per Roma.
- Les revoltes dels esclaus.
- La història de Roma.
- La justícia a Roma.
- L'esclavitud en el segle XXI.
- El cas de Dalton Trumbo en relació amb la caça de bruixes del senador McCarthy.
- La filmografia de Stanley Kubrick.

Companys, procés a Catalunya

Cinta de Josep Maria Forn (1979) protagonitzada per Luís Iriondo, Montserrat Carulla, Marta Angelat, Pau Garsaball, Ovidi Montllor, Xabier Elorriaga, Alfred Lucchetti i Agustín González.

El film mostra l'activitat política de Companys, Luís Iriondo en el film (el qual té una gran semblança física amb el president Companys), la seva detenció a França per la Gestapo i la posterior extradició a l'Espanya franquista, així com les seves darreres vivències fins que va ser afusellat al castell de Montjuïc el 15 d'octubre de 1940.

Temàtiques relacionades amb la pel·lícula:

- La Generalitat republicana i la Segona República Espanyola.
- L'Estatut de Núria de 1931 i l'Estatut de 1932.
- Les revoltes militars durant la Segona República, la Guerra Civil (1936-1939), les seves causes i les seves conseqüències.
- La vida del president Lluís Companys.
- L'exili republicà, el cas particular de França.
- El nazisme, el feixisme i la seva relació amb la Guerra Civil a l'Estat espanyol.
- El franquisme i els seus crims, els tribunals de justícia militar, els judicis sumaríssims.
- La recuperació de la memòria històrica a l'Estat espanyol en general i a Catalunya en particular.
- Context polític de la pel·lícula (es produeix durant l'etapa de la transició a l'Estat espanyol).

Gandhi

Film de Richard Attenborough (1983) i protagonitzat per Ben Kingsley (fa de Gandhi a la pel·lícula), Candice Bergen, Martin Sheen, John Gielgud i Trevor Howard.

La cinta narra la vida de Gandhi i la seva lluita per aconseguir la independència de l'Índia mitjançant la no violència, la desobediència civil i el pacifisme.

Temàtiques relacionades amb la pel·lícula:

- La figura de Gandhi, el seu assassinat (1948).
- Gandhi a Sud-àfrica i a l'Índia, les seves vagues de fam.
- La marxa de la sal (1930).
- El Congrés Nacional Indi.
- El pacifisme, la no violència, la resistència pacífica i la desobediència civil.
- La Gran Bretanya i el colonialisme.
- El conflicte entre l'Índia i el Pakistan, els seus orígens, les seves conseqüències i la seva situació actual.
- Winston Churchill i la seva posició enfront de la independència de l'Índia i la persona de Gandhi.

Caça de bruixes (Guilty by suspicion)

Pel·lícula dirigida per Irwin Winkler el 1991 amb Robert De Niro i Annette Bening en els seus papers principals.

La cinta descriu la caça de bruixes a Hollywood per part del senador Joseph McCarthy i el Comitè d'Activitats Antiamericanes durant la Guerra Freda. En el film De Niro interpreta un director de cinema que és víctima d'aquesta caça de bruixes.

Temàtiques relacionades amb la pel·lícula:

- La caça de bruixes a Hollywood.
- El Comitè d'Activitats Antiamericanes i el senador McCarthy.
- Els processos sense garanties.
- Les delacions, els qui van col·laborar amb la caça de bruixes de McCarthy.
- La llibertat d'expressió en general i en el món del cinema en particular.
- Els actors i actrius que es van oposar a la caça de bruixes.
- El cas dels «Deu de Hollywood».
- Els qui van haver de fugir dels EUA a causa de la caça de bruixes (per exemple Charles Chaplin).
- La llibertat de creació artística.
- La Guerra Freda i les seves conseqüències.

Més enllà de Rangun (Beyond Rangoon)

Pel·lícula de John Boorman (1995), protagonitzada per Patricia Arquette i Spalding Gray.

La protagonista del film és una dona, vídua des de fa poc temps, la qual també ha perdut el seu fill. Mentre aquesta persona fa turisme a Birmània es veu immersa en la lluita de la societat d'aquell país per aconseguir la llibertat i la democràcia.

Temàtiques relacionades amb la pel·lícula:

- La lluita per la democràcia a Birmània.
- La figura d'Aung San Suu Kyi.
- Les manifestacions per la democràcia i la resistència pacífica.
- Els monjos budistes i els moviments estudiantils a Birmània.
- Les dictadures militars en general i a l'Àsia en particular.
- La situació dels Drets Humans a Birmània.
- El conflicte birmà en l'actualitat.

Salvador Allende

Documental dirigit per Patricio Guzmán el 2004 que narra la vida i l'activitat política del president Salvador Allende fins a la seva mort al Palau de la Moneda de Santiago de Xile defensant la democràcia en aquell país.

Temàtiques relacionades amb el documental:

- La vida de Salvador Allende, el Front Popular xilè.
- La política d'Allende, el seu darrer discurs radiofònic des del palau presidencial el dia del cop d'Estat.
- El cop militar d'Augusto Pinochet.
- Els desapareguts i la repressió política a Xile, el cas del cantant Víctor Jara.
- El paper dels EUA en el cop militar de Pinochet.
- Les dictadures militars en general i a Sud-amèrica en particular.
- La política dels EUA en els països de Sud-amèrica durant els anys de la Guerra Freda.
- Semblances i diferències entre les dictadures xilena, argentina i la del general Franco.
- La detenció de Pinochet a Londres.
- La posició de Margaret Thatcher en relació al general Pinochet.
- La recuperació de la memòria històrica a Xile.
- La Transició a Xile i a l'Estat espanyol, aspectes comuns i trets diferencials.

Adéu, Bafana (Goodbye, Bafana)

Film dirigit per Bille August el 2007 i protagonitzat per Joseph Fiennes, Dennis Haysbert i Diane Kruger.

La pel·lícula narra la relació que s'estableix entre Nelson Mandela (Dennis Haysbert en la pel·lícula) i James Gregory (interpretat per Joseph Fiennes), el funcionari de presons que el vigila, així com la lluita de Mandela per la llibertat i la democràcia a Sud-àfrica.

Temàtiques relacionades amb la pel·lícula:

- La figura de Nelson Mandela i el Congrés Nacional Africà.
- L'empresonament i l'alliberament de Mandela.

- L'apartheid i els prejudicis racials.
- La lluita per la igualtat a Sud-àfrica.
- La censura i la repressió política.
- Pieter Botha en contraposició a Frederik de Klerk.
- La transició política a Sud-àfrica i a l'Estat espanyol, semblances i diferències.

Altres pel·lícules d'interès i algunes de les temàtiques que permeten treballar

- *To be or not to be*, realitzada per Ernst Lubitsch (1942): nazisme, Segona Guerra Mundial, camps de concentració, context polític en el qual es produeix la pel·lícula, etc.
- *Visca Zapata! (Viva Zapata)*, dirigida per Elia Kazan (1952): vida i mort d'Emiliano Zapata, figura de Pancho Villa, Revolució Mexicana, etc.
- *Guanyadors o vençuts (Judgment at Nuremberg)*, de Stanley Kramer (1960): nazisme, els crims contra la humanitat i la seva responsabilitat, els judicis de Nuremberg, context polític del film, Guerra Freda, els tribunals de justícia en l'Alemanya nazi, etc.
- *Sota el foc (Under fire)*, amb direcció de Roger Spottiswoode (1983): la caiguda de la dictadura de Somoza a Nicaragua, el Front Sandinista, el treball dels periodistes en zones en conflicte, els soldats mercenaris, etc.
- *Mandela*, realitzada per Philip Saville (1987): vida de Nelson Mandela, apartheid, el Congrés Nacional Africà, etc.
- *Salvador*, dirigida per Manuel Hueriga (2006): el franquisme i les seves activitats repressives, el FRAP, Salvador Puig Antich, la lluita contra la dictadura del general Franco, el que va significar la mort de l'almirall Carrero Blanco, darrers anys del franquisme, la memòria històrica, etc.
- *El coronel Macià*, de Josep Maria Forn (2006): la vida de Francesc Macià, el primer terç del segle xx a Catalunya i les actuacions de l'exèrcit espanyol en aquest període, l'adveniment de la Segona República, la proclamació de la República Catalana per Macià, etc.
- *Les 13 roses (Las 13 rosas)*, amb direcció de Emilio Martínez Lázaro (2007): la Guerra Civil (1936-1939), la repressió del franquisme en els primers anys de la postguerra, la situació de les presons en aquell període, la justícia en el franquisme, la memòria històrica, etc.

Conclusions

1. En el camp de l'ensenyament, valors com la llibertat i la justícia es poden treballar molt bé amb el suport del cinema.
2. Els audiovisuals (cinema, documentals, etc.) ens permeten motivar els estudiants pels processos d'aprenentatge.
3. El cinema és una bona eina didàctica, per ésser utilitzada en el món acadèmic, per a la realització de treballs i estudis relacionats amb la recuperació de la memòria històrica.

Bibliografia¹

AGUILERA, C.; DIAS, N. (1999), *Los actores de los óscar del siglo XX*, Barcelona, ed. 2001.

CAPARRÓS LERA, J. M. (1997), *100 Películas sobre Historia Contemporánea*, Madrid, Alianza.

CHIFRÉ I PETIT, E. J. (2007), «El cinema com a eina didàctica per a l'ensenyament de la Primera Guerra Mundial i els Drets Humans», A: GRAPÍ, P.; MASSA, M. R. (eds.), *Actes de la II Jornada sobre*

la Història de la Ciència i l'Ensenyament. Antoni Quintana Marí (Barcelona 2005), Barcelona, Societat Catalana d'Història de la Ciència i la Tècnica, 35-41.

HUESO, Á. L. (1998), *El cine y el siglo XX*, Barcelona, Ariel Historia.

SCHNEIDER, S. J. (2007), *1001 películas que hay que ver antes de morir*, Barcelona, Grijalbo.

1. Referències bibliogràfiques utilitzades per l'autor com a obres de consulta general.